

Перелік джерел посилання

1. Салтевский М. В. Собираение криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии : учеб. пособ. Киев, 1980. 112 с.
2. Дидро Д. Разговор Д'Аламбера и Дидро / Сочинения : в 2-х т. Москва, 1986. Т. 1. 590 с.
3. Павлов Т. Теория отражения: Основные вопросы теории познания диалектического материализма / авториз. пер. с болгар. Москва, 1949. 522 с.
4. Ленинская теория отражения и современная наука / гл. ред. Т. Павлов. Том: Теория отражения и общественное сознание. София, 1973. 369 с.
5. Белкин Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. Москва, 1970. 130 с.
6. Ларин А. М. От следственной версии к истине. Москва, 1976. 200 с.
7. Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования) : учебник. Киев, 1987. 384 с.
8. Колдин В. Я., Поташник Д. П., Холыст Б. и др. Криминалистика социалистических стран / под ред. В. Я. Колдина. Москва, 1986. 517 с.
9. Українська радянська енциклопедія / гол. ред. М. П. Бажан. Київ, 1979. Т. 3. 552 с.
10. Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов : учеб. и практ. пособ. Харьков, 1996. 432 с.
11. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ, 2005. 588 с.
12. Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Москва, 1961. Т. 20. 827 с.

ДНК-ідентифікація жертв війни в Україні: проблемні аспекти

Руслан Степанюк,

д-р юрид. наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>, e-mail: stepanuk2@ukr.net

Вікторія Іонова,

Харківський НДЕКЦ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7253-0690>,
e-mail: biologin75@gmail.com

Розглянуто деякі організаційні та методичні проблеми призначення та проведення молекулярно-генетичних експертиз та експрес-досліджень ДНК із метою ідентифікації зниклих безвісти осіб і невпізнаних трупів в умовах війни в Україні.

Ключові слова: ідентифікація жертв війни; молекулярно-генетична експертиза; криміналістичний ДНК-аналіз; експрес-тестування ДНК; розслідування воєнних злочинів.

DNA identification of war victims in Ukraine: problematic aspects

Ruslan Stepaniuk, Viktoriia Ionova

Certain organizational and methodological problems of appointing and carrying out forensic molecular genetic examination and express DNA tests to identify missing persons and unidentified corpses under conditions of war in Ukraine have been considered.

Keywords: identification of war victims; forensic molecular genetic examination; forensic DNA analysis; express DNA testing; investigation of war crimes.

Протягом останнього року у зв'язку з російською збройною агресією проти України перед правоохоронними органами й експертними установами постали нові виклики, пов'язані з необхідністю ідентифікації масових жертв війни. Таких масштабних завдань у новітній історії України досі не виникало, тому бракує відповідного досвіду. Ситуація ускладнюється через те, що бойові дії тривають, роблячи умови роботи правоохоронців і експертів надзвичайно важкими.

У комплексному мільтидисциплінарному підході до ідентифікації жертв катастроф (*Disaster*

Victims' Identification, DVI) одним із основних методів є криміналістичний ДНК-аналіз, що має низку принципових переваг (наприклад, дає змогу визначити особу за незначною кількістю біологічного матеріалу, зокрема у разі спотворення трупа; має фундаментальну наукову основу стосовно точності отриманих результатів). Водночас такі технології є доволі витратними, вони потребують високого рівня організації, оскільки в хаотичних умовах збройного конфлікту та через значну кількість жертв тільки так можна впорядкувати роботу й досягти прийнятних результатів.

Загалом у діяльності з масової ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок катастроф міжнародні організації вже виробили відповідні керівні засади, дотримання яких є запорукою успіху в розв'язанні поставлених завдань. До них належать засади законності й етичності, стратегічного планування, централізації та координації, матеріально-технічного та кадрового забезпечення, а також забезпечення якості. Змістовне наповнення кожної із зазначених засад полягає у дотриманні суб'єктами ідентифікації чітко визначених рекомендацій, що дає змогу виконувати роботу ефективно та відносно швидко. Водночас зараз у вітчизняній слідчій та експертній практиці з ДНК-ідентифікації загиблих існують суттєві проблеми, подолання яких дасть можливість покращити її стан.

З огляду матеріально-технічного забезпечення, до роботи залучено експертні підрозділи державних судово-експертних установ (насамперед Експертної служби МВС України), які оснащено сучасним лабораторним обладнанням, вони мають кваліфікований персонал і проводять судові молекулярно-генетичні експертизи за дорученням слідчих у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Уже під час війни, завдяки допомозі іноземних держав і благодійників, цим установам було надано мобільне обладнання, що дає змогу проводити молекулярно-генетичні дослідження (експрес-аналіз) у польових умовах (до них належать французька пересувна лабораторія *Mobil'DNA* й американські мобільні системи експрес-аналізу ДНК *ANDE* з-поміж передових систем *Rapid DNA*). Це обладнання успішно використовували для ідентифікації жертв надзвичайних ситуацій за кордоном, зараз воно демонструє гарні результати у вітчизняній практиці й може бути дуже корисним для розв'язання таких завдань у майбутньому.

Тому можна констатувати, що технічне оснащення українських правоохоронних органів та експертних установ — на високому рівні. Однак, крім технічного забезпечення, не менше значення для успішного розв'язання завдання з ідентифікації жертв війни має стан організації відповідної роботи, який, на нашу думку, на разі в Україні потребує вдосконалення. Для визначення першочергових заходів необхідно насамперед визначити типові проблеми і складнощі, які виникають у правозастосовній та експертній практиці під час криміналістичного ДНК-аналізу в умовах воєнного стану.

Результати роботи лабораторії біологічних досліджень і обліку Харківського НДЕКЦ МВС України за напрямом судово-експертного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, свідчать про зростання кількості призначених органами досудового розслідування молекулярно-генетичних експертиз у декілька разів. Здебільшого їх призначають із метою ідентифікації загиблих (як військовослужбовців, так і цивільного населення), і на цьому тлі висвітлюються типові проблеми, які необхідно розв'язувати.

Перша проблема полягає в неузгодженості процесуальної та організаційної форм проведення ДНК-аналізу. Як відомо, основною його процесуальною формою в Україні є судова молекулярно-генетична експертиза, під час якої використовують спеціальні знання у кримінальному провадженні. Але процес призначення та проведення судової експертизи є доволі складним як з огляду на процесуальне оформлення, так і в питаннях проведення самого дослідження. Водночас процес ідентифікації масових жертв для визначення біологічної спорідненості потребує швидкого ДНК-тестування принаймні стосовно зразків трупів і ймовірних родичів. Обладнання *Rapid DNA* призначено для швидкого отримання ДНК-профілю зі зразку живої особи, але Кримінальний процесуальний кодекс України не дає можливості проводити перевірочні дослідження, якщо це обладнання використовують не судові експерти. На нашу думку, в Україні варто вжити заходів щодо процесуальної легалізації експрес-тестування ДНК, передбачивши відповідну форму в Кримінальному процесуальному кодексі. З організаційного боку варто забезпечити акредитацію відповідних лабораторій, валідацію методик дослідження, сертифікацію обладнання та навчання залученого до проведення швидкого ДНК-тестування персоналу для забезпечення якості на всіх етапах дослідження.

Друга проблема пов'язана із недостатнім наповненням національної бази даних ДНК і обмеженістю її можливостей. Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» було прийнято вже під час війни та введено в дію лише у лютому 2023 р., державну реєстрацію геномної інформації військовослужбовців тільки розпочато, а поточну ідентифікацію загиблих здійснюють фактично в умовах відсутності необхідної інформації в автоматизованій базі даних для здійснення пошуку ймовірних збігів генетичних ознак. Проте є сподівання на

покращення ситуації у зв'язку з активізацією роботи з наповнення електронного реєстру геномної інформації після впровадження профільного законодавства.

Третя проблема зумовлена організаційними складнощами та окремими прогалинами і помилками у практичній діяльності щодо призначення слідчими та прокурорами судової молекулярно-генетичної експертизи з метою ідентифікації загиблих. Наприклад, слідчі не завжди виважено підходять до підготовки постанови про призначення такої експертизи та додаткових матеріалів, які надають експертам. Тут вкрай важливо зазначити точні відомості щодо ступеня родинного зв'язку безвісти зниклої особи та родича, який надав свої біологічні зразки. Адже існують істотні відмінності між завданнями автоматизованого пошуку близькородинних зв'язків (батьки, діти) та далекородинних (брати, сестри, дядьки, тітки, бабусі, дідусі та ін.).

Також іноді трапляється несвоєчасне спрямування відібраних зразків на експертне дослідження. Здебільшого такі випадки є наслідком бюрократичної тяганини через зміну підслідності, коли, наприклад, матеріали кримінального провадження передають від слідчих поліції до

слідчих органів безпеки. Процедура передавання матеріалів може тривати певний час, але, на нашу думку, в обставинах, які зараз переживає суспільство (зокрема родичі загиблих та безвісти зниклих осіб), такі зволікання є неприпустимими. В умовах воєнного стану ускладнено роботу з родичами безвісти зниклих осіб. Наразі у кожному відомстві (Національній поліції і Службі безпеки України, прокуратурі та Експертній службі МВС) визначено відповідальних за роботу з пошуку та ідентифікації осіб, але поки що відсутня чітка злагоджена взаємодія між різними суб'єктами цієї діяльності.

До того ж варто звернути увагу на необхідність чіткого дотримання судово-медичними експертами методичних вимог до відбирання біологічного матеріалу трупів. Досвід роботи експертів-генетиків Харківського НДЕКЦ МВС із біологічним матеріалом осіб, тіла яких виявлено у масових похованнях у м. Ізюм, дає змогу визначити пріоритетні зразки, із яких із великою долею вірогідності можливо швидко отримати якісний ДНК-профіль для ідентифікації. Але є випадки, коли експерти, які відбирають посмертні зразки, ігнорують ці рекомендації, що значно збільшує строки і вартість ідентифікації особи.

Проблемні питання під час виконання експертиз, пов'язаних зі шкідливим програмним забезпеченням

Євгеній Тарасенко,

Сумський НДЕКЦ, м. Суми, Україна, e-mail: t.expert.kte.sumy@gmail.com

Розглянуто методи, які застосовують під час дослідження шкідливого програмного забезпечення, та проблемні питання, що виникають під час таких досліджень.

Ключові слова: шкідливе програмне забезпечення; вірус; аналіз; пісочниця.

Problematic issues when performing examinations related to malware

Evgeniy Tarasenko

This paper examines the methods used during the research of malicious software and the problematic issues that arise during such research.

Keywords: malware; virus; analysis; sandbox.

У наш час комп'ютери, мобільні телефони, системи зберігання даних увійшли майже в усі сфери нашого життя. Уся важлива інформація про людину або компанію зберігається на носіях цифрової інформації. Тому останнім часом актуальні кримінальні справи, пов'язані зі шкідливим програмним забезпеченням (далі — ШПЗ), націленим на викрадення цінної інформації, її знищення або унеможливлення доступу до неї. Судові експертизи з питань ШПЗ відіграють одну з найважливіших ролей у таких справах, але подібні дослідження пов'язані з певними труднощами.

Термін «шкідливе програмне забезпечення» доволі розпливчастий. Він означає, що таке програмне забезпечення завдає шкоди користувачеві або системі, але немає чіткої межі, що саме може бути шкодою для системи, а що ні. Наприклад, програми віддаленого доступу при відповідних налаштуваннях дають змогу підключатися до кінцевого пристрою без підтвердження самим пристроєм. Підключення до пристрою без згоди користувача також є у функціоналі багатьох ШПЗ. Тому належність того чи того програмного забезпечення до категорії шкідливих — це юридичне